

De onthoofding van Clio's stiefkind

F.A. Muller

De overdonderende hoeveelheid bijdragen aan *De Gids* van Neerlands eerste en nog steeds voornaamste wetenschapshistoricus van internationaal niveau annex begunstigde van de P.C. Hooft-prijs voor Essayistiek (1951), maakt het heel moeilijk in dit tijdschrift om E.J. Dijksterhuis (1892–1965) heen te lopen. We zullen de goede man af en toe om raad vragen.

De schrijver en wetenschapsbewonderaar Sir Charles Percy Snow heeft zijn bekendheid te danken aan het feit dat de *New Statesman* (6 October 1956) excerpten wereldkundig maakte uit zijn *Rede Lecture*, gehouden te Cambridge in Mei 1956, waarin C.P. Snow het bestaan van *two cultures* indringend onder de aandacht wist te brengen, met de bedoeling de tussenliggende kloof te overbruggen. In zijn hoedanigheid van wetenschapsgechiedschrijver stelde Dijksterhuis voor als veerman te fungeren tussen deze twee 'culturen', tussen kunst en wetenschap, tussen cijfers en letters, tussen formules en formuleringen, tussen rekenen en schrijven, tussen β en α , tussen letterlijk en figuurlijk, tussen mensloos en mensrijk, tussen waarheid en schoonheid, tussen tussen Bètaland en Alfa. Dat men mag spreken van een heuse kloof, en dat hier geen sprake is van hyperbolisch woordgebruik voor wat louter een werkverdeling is binnen de mensheid, dat wist Dijksterhuis allang. In 'Wiskunde, Natuurwetenschap en Techniek als Cultuurelementen', een omwerking van een voordracht gehouden op 3 Januari 1955, dus anderhalf jaar voordat C.P. Snow sprak, kan men lezen (*Clio's stiefkind. Een keus uit zijn werk door K. van Berkel*, Amsterdam: Bert Bakker, 1990, blz. 33):

De gedachte aan wiskunde wekt in bedoelde kringen slechts afschuw; de techniek wordt gewaardeerd indien en voor zover zij het leven veraangenaamt en verlengt; de natuurwetenschap gerespecteerd omdat zij de techniek mogelijk maakt, maar evenmin als deze van een ander standpunt dan dat der utiliteit uit beoordeeld en gewaardeerd. (...) de onbekendheid met die andere wereld wordt er eerder met een zekere trots, bijna als een verdienste, erkend dan als tekortkoming beseft.

De laatste opmerking wijst op de asymmetrie die de mensheid ook door C.P. Snow ingepeperd zou krijgen: terwijl het waar is dat de Alfa zijn ongecijferdheid (weliswaar in stilte) belijdt en zijn totale onbekendheid met de mathesis zonder een spoor van schaamte bekend, is het niet waar dat de Bèta even onbekend is met literatuur, schilderkunst, muziek en iedere ander kunstvorm, laat staan *dat* met een vergelijkbare onbekommerdheid zou bekennen. Nog steeds is het algemeen aanvaard dat

een regelmatige dosis α noodzakelijk is om het persoonlijke beschavingsniveau op peil te houden wijl ieder greintje β uiteindelijk een overbodig ornament is.

Niettemin heeft F.R. Leavis in zijn bijtende tegenpamflet *Two Cultures? The Significance of C.P. Snow* (Londen: Chatto & Windus, 1962) beweerd dat 'de intellectuele nulliteit' Snow geen boon benul heeft van wat literatuur, beschaving, cultuur en geschiedenis inhouden. Het feit dat de *portently ignorant* Snow kon uitgroeien tot een intellectueel van formaat, een geest die blindelings de weg weet in Alfastan en Bètaland, zijn zelfgenoegzame tongval, de vermeende apodictie van zijn beweringen, de agresieve bijval die hij oogstte, en wat er in kranten en tijdschriften doorging voor een 'debat', of zelfs een 'gedachtewisseling', zag Leavis als evidente tekens van de oprukkende oppervlakkigheid in een mediakratie en als maatgevend voor de maatschappelijke voorwaarden die het voortbrengen van een Snow mogelijk hebben gemaakt. En toch heeft ook Leavis de aanwezigheid van een kloof niet durven ontkennen.

Eerste Tussenwerping

Lewis Carroll, Stefan Themerson, W.F. Hermans, Gerrit Krol, H.B. Corstius, Cees Andriessse.

Velen, Dijksterhuis inclus, hebben op historische factoren gewezen die de kloof hebben doen ontstaan: de mathematisering van het wereldbeeld, het door Plato tot doctrine verheven en via het neoplatonisme in het christendom ingedrongen neerkijken op de materiële werkelijkheid, de voortdenderende vertakking en versplintering binnen de gehele academische wereld, de onmogelijkheid van het verrichten van geleide experimenten in de meeste geesteswetenschappen, de niet-mathematiseerbaarheid van normen & waarden, enz. enz.

Dijksterhuis' manmoedige poging als veerman met volle pont tussen Alfastan en Bètaland heen en weer te varen is mislukt, constateert ook zijn biograaf K. van Berkel in *Clio's stiefkind* (blz. 20). Recentelijk heeft wetenschapshistoricus F.H. Cohen in *De trots van α en β* (Gerrit Krol *et al.*, Amsterdam: De Bezige Bij, 1997) beweerd dat de poging van Dijksterhuis de kloof te dichten gedoemd was te mislukken doordat de kloof een *onvermijdelijk* gevolg is van het verschil in (α) werken met de wereld zoals zij is, bruisend van myriaden factoren, aspecten, verschijnselen en facetten, en (β) werken met werelden waarin relevante, werkelijk bestaande verschijnselen zijn weggeïdealiseerd en er een handje vol factoren overblijft. Volgens Cohen veroorzaakt dit verschil een ingrijpend verschil in 'werkelijkheidsbeleving', die op haar beurt ten grondslag ligt aan de kloof tussen α en β . Of deze psychologische hypothese ergens is onderzocht, dat weet ik niet. Wel geinig gevonden.

Lang leve de kloof dan maar?

Driefwerf neen. Evenals zijn broer, onze nationale theeleut, wil Hendrik Floris de boel bij elkaar houden: "een realistisch programma van althans bescheiden kloofversmalling behoort tot de meer klemmende wenselijkheden." (*De trots van α en β* , blz. 39) Geen 'wij' en 'zij'. Het voortouw nemen in deze kloofversmallende bezigheden is weggelegd voor ... de wetenschapsgeschiedenis.

Reeds Dijksterhuis heeft beklemtoond dat men de kloof vanuit de β -zijde niet kan dichten door haar vol te plempen met β -ontdekkingen, β -inzichten, β -verklaringen, β -theorieën enz. in (zoals de Belgen zeggen) ge vulgariseerde vorm vanaf de α -zijde. Men moet de β -denkwijzen en β -methoden en β -geesteswaarden duidelijk maken, het liefst aan de hand van glanzende voorbeelden uit de wetenschapsgeschiedenis. Cohen ontwaart nog een andere kloofversmallende bezigheid voor de wetenschapshistoricus, namelijk uit de doeken doen *hoe* natuurwetenschap en techniek dermate alomtegenwoordig en invloedrijk zijn geworden in onze cultuur. Immers, vertellen hoe het allemaal zo is gekomen, oogst begrip en neemt bevreemding weg. Binnen de eigen gelederen wil Cohen niet de boel bij elkaar houden, getuige zijn razen en tieren op collegae die meegillen met de zoveelste grootscheepse delegatieringscampagne van de natuurwetenschap, waarin wetenschap *niets anders is dan* een situatie-bepaald voortbrengsel van knoeiers & knutselaars die zich tooien met het woord 'wetenschapsbeoefenaar', en waarin claims op objectieve geldigheid van resultaten worden ontmaskerd als een ideologische rechtvaardiging van een machts-greep ondernomen door een klik die een stel willekeurige spelregels het bekwaamst naar zijn hand weet te zetten.' (*De trots van α en β* , blz. 68) *Deze campagne verbreedt de kloof ontzaglijk.* In dit licht bezien is het treurig dat de meest in het oog springende bestrijders van deze lastercampagne twee toetoe-boingboing β -mannetjes zijn, te weten de natuurkundigen Alan Sokal en Jean Bricmont, ontmaskeraars van Frans intellectueel bedrog. Het was kloofversmallend geweest indien twee liklik-smaksmak β -wetenschapsgeschiedschrijfsters zich van deze taak hadden gekweten.

Tweede Tussenwerping

De geesteswetenschappen zijn γ : het onderwerp (de mens) en de middelen (taal) van α gecombineerd met het doel van β (waarheid). Zitten we meteen met *drie* kloven in onze mik.

Er is echter nog een andere campagne aan de gang die de kloof verbreedt en daarmee tot de meer klemmende onwenselijkheden behoort. Deze campagne voltrekt zich nota bene *binnen* de wetenschapsgeschiedschrijving en is zeer invloedrijk. Daarenboven holt deze campagne het vak wetenschapsgeschiedschrijving zoals Dijksterhuis dat voorbeeldig bedreef geheel uit, en stuurt onvermijdelijk aan op een splijting. Ik doel hier op de campagne voor *externe* geschiedschrijving, waar Marxistische wetenschapsgeschiedschrijvers zoals Boris Hessen en J.D. Bernal verzot op waren. Niet dat de hedendaagse externe wetenschapsgeschiedschrijver, als een relict oud vervlogen tijden, wil bewijzen dat de Onderbouw de Bovenbouw determineert, doch wel dat de wetenschap een speelbal is van een keur aan externe, buiten-wetenschappelijke krachten, e.g. sociale, economische, religieuze, politieke en culturele. De ontwikkeling van de *inhoud* van theorieën, modellen, experimenten, verklaringen, beginselen, natuurwetten, vergelijkingen, postulaten, ideeën, proeven, e.d., van wat zij zeggen over de wereld en hoe dat te interpreteren, is niet langer waar het om gaat. Het drama der denkbeelden is ten einde. Externe factoren eisen alle aandacht op en verdringen de inhoud hardhandig van het toneel naar de coulissen. Met deze campagne hopen β -geschiedschrijvers op een permanente verblijfsvergunning in Alfstan. Ze

hunkeren naar een lidmaatschap van het Gilde der Retrospectieve Futurologen (Bindervoet & Henkes).

Is de geschiedschrijving niet immers allang versplinterd in geschiedschrijvers van, zeg, de vakbeweging, de politiek, de land- en tuinbouw, de universiteit, de literatuur, de kunst, de techniek, enz., en dan is er sociale geschiedenis, politieke geschiedenis, economische geschiedenis, enz. Geschiedschrijvers van de β -wetenschap kunnen gerust aanschuiven. Niemand zal het merken. Hoe meer zielen, hoe meer vreugd. De *interne* geschiedschrijving zal vermoedelijk doorgaan in de marge, beoefend door een kleine kring van begeesterde gelijkgestemden, waar de Gildeleden hun neus voor ophalen. Het hoofd van Clio's stiefkind zal in Bètaland achterblijven, het lichaam zal gelijk een kip zonder kop ronddolen in Alfastan.

Deze tweedeling van Clio's stiefkind zal de kloof niet versmallen. Externe verhalen van hoe het allemaal gekomen is zullen inwoners van Bètaland matig of niet interesseren. Wanneer een β het hoog tijd acht voor een dosis α , dan zal kennis nemen van de *buitenkant* van de wetenschap, en waar het in de wetenschap omgaat met een gloeiende pook op afstand wordt gehouden, wel het *allerlaatste* zijn waar een β aan denkt. En omgekeerd, wanneer een α weer eens een dappere poging onderneemt Bètaland te verkennen, dan is α bij Kip Zonder Kop aan het verkeerde adres. Die kan niet eens meer kakelen.

Ondertussen ligt Dijksterhuis te tolleren zijn graf.

16,000 woorden

Amsterdam, 30 Januari 2005